

ПОНЯТТЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ОСНОВНІ РИСИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ

*А. І. Міщенко, студентка,
Національний університет цивільного захисту України,
Л. І. Юрченко, доктор філософських наук, професор,
Національний університет цивільного захисту України*

Цивілізація як людська спільнота протягом певного періоду має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали, ментальність.

Термін „цивілізація" запроваджений у науковий вжиток з XVII ст. у процесі виокремлення соціогуманітарного знання із загальної системи знань, набуття ним власної ідентичності. Цим поняттям означували більш високий ступінь суспільного розвитку, пов'язаний із стрімкою ходою капіталістичних, ринкових відносин, насамперед у Європі.

Одним із перших застосував поняття „цивілізація" француз маркіз де Мірабо у трактаті „Друг законів" (1757). Значного розвитку категорія „цивілізація" набула у працях шотландського вченого А.Фергюссона (1723–1816) та у французьких просвітників.

Поняття цивілізація і культура спочатку виступали як синоніми, але поступово між ними почали установлювати різницю. Термін цивілізація відноситься до цілих народів і країн у їхньому розвиненому стані, а культура до форми і ступеню духовності, в якій відображаються вищі досягнення цивілізації.

Проблемі першовжитку слова "цивілізація" в історичних письмових джерелах західноєвропейської культури присвятив спеціальну досить цікаву і докладну розвідку один із засновників школи "Аналіз" у Франції – Люсьєн Февр. У результаті тривалих і цілеспрямованих пошуків вчений зазначає, що, витративши чимало часу на читання книг, по можливості підібраних відповідно до теми, він не знайшов слова "цивілізація" у французьких текстах, надрукованих раніше 1766 р. [1].

Історичний шлях людства за тлумаченням Л. Февра постає не як однолінійний і неухильно поступальний рух єдиного суб'єкта — людського суспільства загалом, а як сукупність самобутніх історичних організмів, багатолінійний, поліцентричний багатомірний процес надскладної конфігурації, перебіг якого аж ніяк не може зводитись до сукупності змін поступального характеру.

Цивілізації виступають у даному разі як своєрідні макроіндивіди історії, у кожному з яких фокусується, відтворюється, уособлюється відповідною мірою і специфічним чином саме для нього увесь всесвітньоісторичний процес. Тобто як рівноцінні і водночас неповторні монади загальноісторичного рівня, відмінності між якими спричинюють багатоманітність, невичерпність і нескінченність людської історії. Відповідно докорінним чином переосмислюються, помітно конкретизуючись, поглиблюючись і доповнюючись, існуючі трактування суспільного прогресу.

Цивілізація являє собою культурну спільність високого рангу і визначається комплексом загальних рис об'єктивного характеру, таких як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивною самоідентифікацією

людей. Цивілізація може охоплювати декілька національних держав або лише одну (наприклад, Японія).

Західна цивілізація має два основних варіанти – європейський і північноамериканський. В ісламській цивілізації є арабський, турецький і малайський „підрозділи”. А.Тойнбі нарахував 21 велику цивілізацію в історії людства, з них дійшли до наших часів шість-вісім [2].

В працях А.Тойнбі цивілізація – це цілісна суспільна система, всі частини якої пов’язані і взаємодіють одна з іншою. Головну роль у формуванні цивілізацій відіграють географічні, етнічні і релігійні фактори. У своєму розвитку кожна цивілізація проходить стадії генезису, росту, злому і руйнування. Закінчується цей процес загибеллю і зміною цивілізацій.

За думкою А.Тойнбі, світові релігії відіграють об’єднуючу роль і виступають вищими цінностями та орієнтирами історичного прогресу. В період розпаду цивілізації відбувається відчуження більшості від меншості. Злом цивілізації приводить до внутрішньої нестабільності в суспільстві, до росту соціальної напруженості. Суспільство не здатне справитися з викликами часу і цивілізація гине. Стадія злому приводить до розпаду соціальної єдності в суспільстві.

Надзвичайно цікаво трактує сутність феномену цивілізації Л. Гумільов [3]. Ключовим в його теорії є поняття етносу. Етногенез проходить стадії інкубаційного періоду, пасіонарного підйому, акматичну фазу, злом, інерцію, обскурацію регенерацію і релікт.

Отже, прогрес вбачається за нелінійного розуміння історії не лише в невпинному і нескінченному просуванні в одному й тому ж "оптимізуючому" напрямі одного, уніфіковано тлумаченого надсуб'єкта за вектором "від менш досконалого – до досконалішого", але не меншою мірою – у саморозвитку, самовизначенні, самоудосконаленні і самоздійсненні кожною з цивілізацій своїх, лише їй притаманних задатків, здатностей, здібностей і можливостей. І завдяки цьому – в одночасній актуалізації, відтворенні та відкритті для себе заново, збагаченні своїм, властивим саме для відповідної цивілізації, екзистенційним досвідом філогенетичних загальнолюдських, архетипних структур і цінностей, які в онтогенезі кожною з цивілізацій збагачуються новими й новими смисловими відтінками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Февр Л. Цивилізація: еволюція слова и групи идей. — М.: Директ-Медиа, 2007. — 110с.
2. Тойнбі А. Цивилізація перед судом історії / А. Тойнбі ; [пер. с англ. Е. Д. Жаркова]. — М. : Айри-Пресс, 1996. — 590 с.
3. Гумилев Л. Н. Ритми Європи. Епохи и цивилізації / Л. Н. Гумилев. — М. : Айрис-Пресс, 1993. — 183 с.

